

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ ECONOMY AND OPERATION OF NATIONAL ECONOMY

DOI: 10.31319/2709-2879.2023iss1(6).282718pp7-14
УДК 330.341.1

Гончаренко О.В., доктор економічних наук, професор, професор кафедри економіки, академік АЕНУ

Дніпровський державний аграрно-економічний університет, Дніпро

ORCID ID: 0000-0001-6410-4966

e-mail: Oksana_goncharenko@ukr.net

Багорка Д.А., аспірант кафедри економіки,

Дніпровський державний аграрно-економічний університет, Дніпро

ORCID ID: 0000-0002-0018-6437

e-mail: bagorkadaniil@gmail.com

Єфремов Д.Ю., магістр гр. Мг-ЕК-22,

Дніпровський державний аграрно-економічний університет, Дніпро

ORCID ID: 0009-0000-4288-077X

e-mail: Denys_yefremov@ukr.net

Honcharenko Oksana, Doctor of Economic Sciences, Professor, Professor of Economics

Department, Dnipro State Agrarian and Economic University, Dnipro

ORCID ID: 0000-0001-6410-4966

e-mail: Oksana_goncharenko@ukr.net

Bahorka Danylo, Postgraduate student of the Department of Economics,

Dnipro State Agrarian and Economic University, Dnipro

ORCID ID: 0000-0002-0018-6437

e-mail: bagorkadaniil@gmail.com

Efremov Denys, Master gr. MG-EK-22,

Dnipro State Agrarian and Economic University, Dnipro

ORCID ID: 0009-0000-4288-077X

e-mail: Denys_yefremov@ukr.net

ІННОВАЦІЙНИЙ БІЗНЕС ЯК ДЕТЕРМІНАНТА ФОРМУВАННЯ ІНКЛЮЗИВНОЇ ЕКОНОМІКИ

INNOVATIVE BUSINESS AS A DETERMINANT OF THE FORMATION OF AN INCLUSIVE ECONOMY

Обґрунтовано системоутворюючі детермінанти функціонування інноваційного бізнесу в контексті інклюзивного розвитку національної економіки.

Встановлено, що в сучасні інноваційні форми бізнесу (аутстафінгові, аутсорсингові, консалтингові тощо) є організаційними інноваціями, їх існування формує принципово нові економіко-правові відносини між економічними суб'єктами та сприяє реалізації інклюзивних управлінських стратегій та технологій.

Аргументовано, що неефективні базисні інститути та діючі інституції, непрозорі реалізаційні потоки, дефіцитність кредитних ресурсів та інвестицій обумовлюють низькі темпи поширення інноваційних форм бізнесу в економіці.

Обґрунтовано, що найбільшим потенціалом для зростання в національній економіці характеризуються інформаційно-комунікаційні технології та послуги даної сфери. Зростанню обсягів ІТ-послуг в національному господарстві та досягненню відповідності інноваційному

тренду розвитку сприятиме інституціональна підтримка аутсорсингових бізнес-технологій в високотехнологічних галузях й інформаційно-комунікаційній сфері.

Визначені критерії для оцінки ефективності використання аутсорсингу: скорочення витрат виробничого процесу; оптимізацію бізнес-процесів; підвищення ефективності діяльності виробника; покращення якості виробничого процесу.

Ключові слова: інновація, модернізація, інклюзія, інноваційний бізнес, інституціональне забезпечення, інституціональна норма.

The system-forming determinants of functioning of innovative business in the context of inclusive development of the national economy are substantiated.

It is determined that in modern innovative forms of business (outstaffing, outsourcing, consulting, etc.) are organizational innovations, their existence forms fundamentally new economic and legal relations between economic entities and contributes to the implementation of inclusive management strategies and technologies.

It is argued that inefficient basic institutions and existing institutions, non-transparent sales flows, scarcity of credit resources and investments cause low rates of spread of innovative forms of business in the economy. The combination and synergy of these factors limit the positive regulatory influence of economic institutions on innovative modernization and economic development.

It is substantiated that the greatest potential for growth in the national economy is characterized by information and communication technologies and services in this sphere. The growth of the volume of IT services in the national economy and achieving compliance with the innovative development trend will be facilitated by institutional support of outsourcing business technologies in high-tech industries and information and communication sphere.

The criteria for evaluating the effectiveness of outsourcing are defined. Such criteria determine the impact of outsourcing business technology on the result of the activities of producers ordering a service or performing it. The key characteristics for assessing the effectiveness of outsourcing services are: reducing the costs of the production process; optimization of business processes; improving the efficiency of the manufacturer; improving the quality of the production process.

The analysis of trends in the development of innovative forms of business in the national economy has revealed that their development is hampered by low scale and pace of digitalization in most industries, low innovation activity of commodity producers, institutional weakness of regulatory influences, shadowing of the economy and the predominance of quasi-innovations. Evolutionary limitations in the formation of innovative business correlate with technological lag in production, a significant shadow sphere of the economy, permanent political and economic crises.

Key words: innovation, modernization, inclusion, innovative business, institutional support, institutional norm.

JEL Classification: E61; O31

Постановка проблеми. Динамічний розвиток господарської системи і масштабування компаній з другої половини ХХ століття забезпечили зменшення стійкості й еластичності бізнесу та актуалізували дискурс щодо ефективності великого бізнесу за умов зростаючої конкуренції, пріоритетності інклюзивного розвитку, поглиблення кризових явищ в економічній системі, нестабільної цінової політики щодо енергетичних ресурсів і сировини. Максимально повне й ефективно включення наявних ресурсів до відтворювального процесу сприятиме реалізації завдань економічного зростання національного господарства і наближає до розкриття внутрішнього потенціалу інклюзивного розвитку. Разом з тим, інклюзія передбачає не тільки ресурсну відповідність завданням розвитку але й реалізацію потенціалу усіх наявних елементів, інститутів, суб'єктів економічної системи, що в умовах мережевих трендів й постіндустріальних трансформацій неможливо здійснити без залучення інновацій.

Процесам поглиблення спеціалізації й поділу праці об'єктивно сприяють мережеві взаємодії учасників відтворювального циклу. Це обумовлює появу нових сфер економічної

діяльності або формування нових галузей економіки. Постіндустріальна трансформація детермінує виникнення та поширення атипової форми зайнятості, що супроводжується процесами автономізації, віртуалізації та дестандартизації трудових взаємодій. Ці процеси скорочують частку фізичної праці і підвищують роль надання послуг. Зайнятість у сферах надання послуг охоплює все ширші маси працівників, подібний формат зайнятості, в певній мірі, дозволяє роботодавцю скоротити витратну складову на фінансування допоміжних структур, утримання офісних приміщень й персоналу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Обґрунтування теорії та практичної складової щодо нових форм організації праці мало під собою базис емпіричних узагальнень за тривалий період господарювання. Означений напрям в дослідженнях було розвинуто наступними вченими: Е. Янг, М. Ласіті Д. Браун, С. Вільсон, Л. Коен [8; 9]. Дослідниками виділено практичний аспект формування послуг аутсорсингу й аутстафінгу, що розглядався під кутом створення конкурентних переваг та чинників що впливали на збільшення гнучкості підприємства.

Разом з тим, імператив інноваційного розвитку економіки обумовлює потребу у дослідженні не тільки онтологічних засад й теоретичних підходів інноваційної економічної динаміки, а й інституціональних факторів регулювання інноваційних трансформацій. Обґрунтування інструментарію інституціонального впливу на інноваційну динаміку, що здатен розкрити потенціал інклюзивного розвитку національного господарства, на різних етапах його еволюції здійснювалось в наукових дослідженнях різних наукових шкіл із залученням різноманітного методологічного інструментарію. Системну основу в обґрунтуванні впливу інституціонального регулювання на інноваційні зміни та визначення потенціалу інклюзії розвитку найбільш повно формував інституціонально-еволюційний підхід. В роботах В. Дементьєва, О. Мельника, Д. Норта, Дж. Ходжсона, Й. Шумпетера [1;3;7;10] досліджувалися інституціональні регулюючі механізми та формальні норми, які здатні активізувати ендогенний, відносно господарської системи, потенціал інноваційного розвитку й визначити екзогенні елементи ефективних інститутів, сприятливих для подібного типу економічної динаміки. Сучасні дослідження інноваційної динаміки характеризуються різноманітним спрямуванням методологічного інструментарію й спробами деталізувати елементи інституціонального регулювання інноваційних процесів [2;4-6]. Разом з тим, при значному теоретичному доробку і різноманітті інструментарію, залишаються дискусійними деякі питання функціонування інноваційного бізнесу в контексті реалізації пріоритетів інклюзивного розвитку.

Формулювання цілей статті. Метою даної статті є обґрунтування системоутворюючих детермінант функціонування інноваційного бізнесу в контексті інклюзивного розвитку національної економіки.

Виклад основного матеріалу дослідження. Інноваційний розвиток національної економіки потребує врахування й розкриття всіх складових ендогенного потенціалу господарської системи або реалізації його інклюзивності. Відновлення економіки й зростання добробуту громадян можливі на основі ефективного й наукоємного виробництва та розвитку людського капіталу [5]. Подібні трансформації не можливі без врахування еволюційної динаміки національної економіки та глобальних трендів цивілізаційного розвитку, у тому числі, в сфері організаційних інновацій. Так відбуваються зміни з домінування стандартних форм зайнятості в трудових відносинах та визначився тренд переходу від постійних форм трудової зайнятості до відносно часткової, а робота у штатному форматі замінюється на роботу поза штатом. Поширюється домінування неординарного або атипового характеру відносин зайнятості у бізнесі та формалізується тренд на легалізацію, врегулювання й розробку нормативно-правових актів, спрямованих на захист інтересів працівників, зайнятих в даній сфері.

Значна кількість юзерів і представників диференційованих груп професій поєднуються за допомогою онлайн-ринків, що реалізує можливості надавати віддалені послуги. Даний процес відбиває особливості функціонування суспільного господарства у XXI ст. Популярність й темпи поширення «краудсорсинової платформи», динаміка зростання інтересу до

короткотермінових економічних проєктів, збільшення кількості дрібних фірм відбиваються у зростанні фрілансерства. Ринок демонструє суттєве поширення такої організаційної інновації як аутсорсинг. Дана бізнес-технологія поширюється на найрізноманітніші сфери національної економіки і, зокрема, на найбільш перспективнішу для інноваційного розвитку ІТ-галузь, яка виступає флагманом сучасних інноваційних перетворень наряду із сферами охорони здоров'я, HR й фінансових послуг. Сучасні трансформації світового господарства вирізняються поширенням офшорингу як складової аутсорсингу (замовник і виконавець можуть перебувати у різних країнах), появою виробничого аутсорсингу (виконуються виробничі процеси або їх складові), аутсорсингу бізнес-процесів (передаються на виконання процеси, що є основними для фірми), ІТ-аутсорсингу (відбувається передача на обслуговування сторонній організації інформаційних мереж і систем, розробляється і підтримується програмне забезпечення, обладнання, техніка). Стрімкий розвиток технологій сприяв поширенню краудсорсингу, який залучив до виконання поставлених завдань значну кількість людей за допомогою комунікаційно-інформаційних інструментів і технологій. Ще однією формою інноваційної організації сучасного бізнесу став аутстафінг, що вивів працівників за межі штату власника-роботодавця і дозволив кадровим агентствам укладати трудові угоди та виступати провайдером аутстафінгу.

Можемо констатувати, що сучасні інноваційні форми бізнесу (аутстафінгові, аутсорсингові, консалтингові тощо) є організаційними інноваціями, їх існування формують принципово нові економіко-правові відносини між економічними суб'єктами та сприяє реалізації інклюзивних управлінських стратегій та технологій. Мережева форма взаємодії у суспільному відтворенні дозволяє підтримувати прямі й довготривалі зв'язки та сприяє послабленню залежності від «рідкісного ресурсу», завдяки базуванню економічної системи на віртуальних комунікаціях між учасниками. Цінність зв'язків між учасниками зменшується, скорочуються й трансакційні витрати завдяки поширенню масштабів передачі для незалежного виконання окремих господарських операцій.

Можна прогнозувати, що поширення інноваційних форм організації праці спрямовує тренд поглиблення її спеціалізації, інтегрує потреби й запити економічних суб'єктів, розвиває партнерські мережі, поширює інформаційні платформи, технології і сервіси. Інноваційна компонента виступає як ключовий аспект для поширення нових форм трудових відносин. Модернізаційні зміни організаційних структур економічної діяльності відтворюються завдяки передаванню виконавцям, які мають вищий рівень кваліфікації окремих операцій або виробничого процесу, що виступає тригером ефективності діяльності й продуктивності праці. Разом з тим, повільні темпи трансформації національної економіки до вищих технологічних моделей, низькі темпи глобалізації та інтеграції у процеси інформатизації й відтворення, суттєва частка сировинного сектора та енергетики, домінування ресурсовитратних та імпортомістких виробничих технологій, адміністративні та фінансові обмеження перешкоджають поширенню інноваційного бізнесу в національній економіці. Відтак, можемо констатувати існування інституційних та еволюційних обмежень поширення інноваційного бізнесу (рис.1). Найявні еволюційні обмеження мають прямі зв'язки із станом технологічного відставання виробничих процесів, тіньовою сферою економіки, перманентними політичними й економічними кризами та впливом даних процесів на економічну динаміку.

Неефективні базисні інститути та діючі інституції, непрозорі реалізаційні потоки, дефіцитність кредитних ресурсів та інвестицій обумовлюють низькі темпи поширення інноваційних форм бізнесу в економіці. Сукупність і синергія зазначених факторів обмежують позитивний регулюючий вплив економічних інститутів на інноваційну модернізацію та економічний розвиток.

Відмінність векторів розвитку глобальної й національної економічної системи обумовлюють пошук інклюзивних резервів для забезпечення, одночасно, «наздоганяючої» й креативної модернізації господарської системи. Інноваційна трансформація сприятиме зростанню обсягів інноваційного виробництва і відповідних послуг, що не може реалізуватися без створення або модернізації інституціонального базису, здатного продукувати мотиви і стимули для інноваційно активного економічного суб'єкту.

Рис. 1. Структурно-логічна схема функціонування інноваційного бізнесу
Джерело: розробка авторів

Низький рівень фінансової та інституціональної спроможності держави не сприяють мобілізацію наявних ресурсів і наукового потенціалу для розвитку й підтримки фундаментальної науки як бази інноваційних перетворень, що виявляється на мікроекономічному рівні у низькій частці інноваційно активних товаровиробників, а на макроекономічному – у критично низькому рівні наукоємності ВВП.

Дослідження світових тенденцій розвитку й врахування національних особливостей підтверджують, що найбільшим потенціалом для зростання в національній економіці характеризуються інформаційно-комунікаційні технології та послуги даної сфери. В той же час, фіскальна оцінка результатів діяльності ІТ-аутсорсерів свідчить про втрати фіскальних надходжень в умовах відсутності законодавчого забезпечення такої діяльності. Окрім

фіскальних втрат бюджету існують ще й інноваційні, адже власні розроблені продукти в сфері ІТ не перевищують 10 %, інвестиції в інновації не значні, а інтелектуальні розробки вітчизняних фахівців належать, переважно, західним власникам-замовникам. В той же час, бізнес-стратегія аутсорсингу розкриває перспективи для розробки нових процесів, інноваційних товарів і технологій, продукції та продукування значно більшого обсягу доданої вартості і рівня бюджетних надходжень.

З урахуванням глобальних перспектив розвитку креативних послуг та індустрій і стрімкого зростання обсягів ІТ-послуг в національному господарстві, вважаємо, що досягненню відповідності інноваційному тренду розвитку сприятиме інституціональна підтримка аутсорсингових бізнес-технологій в високотехнологічних галузях й інформаційно-комунікаційній сфері.

Для аналізу перспектив запровадження аутсорсингової технології в ІТ-сфері важливо її оцінити з точки зору впливу на ефективність діяльності господарюючих суб'єктів, що застосовували дану організаційну інновацію. За умов відсутності офіційної звітності підприємств, що реалізували послугу аутсорсингу або її отримали, можна використовувати інструментарій теорії нечітких множин для проведення й узагальнення результатів експертного опитування. Для цього необхідно обрати критерії, що можуть сприяти оцінці ефективності використання аутсорсингу. Подібні критерії мають стосуватися визначення впливу аутсорсингової бізнес-технології на результат діяльності товаровиробників, що замовляють послугу або її виконують. Ключовими характеристиками для проведення оцінки ефективності аутсорсингових послуг можемо вважати наступні: скорочення витрат виробничого процесу; оптимізацію бізнес-процесів; підвищення ефективності діяльності виробника; покращення якості виробничого процесу.

Для проведення оцінки ефективності аутсорсингових послуг та визначення, в подальшому, інтегрального впливу визначених складових, були узагальнені експертні висновки виробників, які залучали аутсорсингові послуги й мають можливість оцінити їх ефективність. Оцінка ефективності проводилась за результатами експертного опитування менеджменту 15 підприємств, які представляли Дніпропетровську область і м. Дніпро (2021 р.). Після визначення узгодженості експертних висновків і оцінювання результуючого впливу складових, рангові характеристики ефективності послуг аутсорсингу можна представити наступним чином (рис. 2).

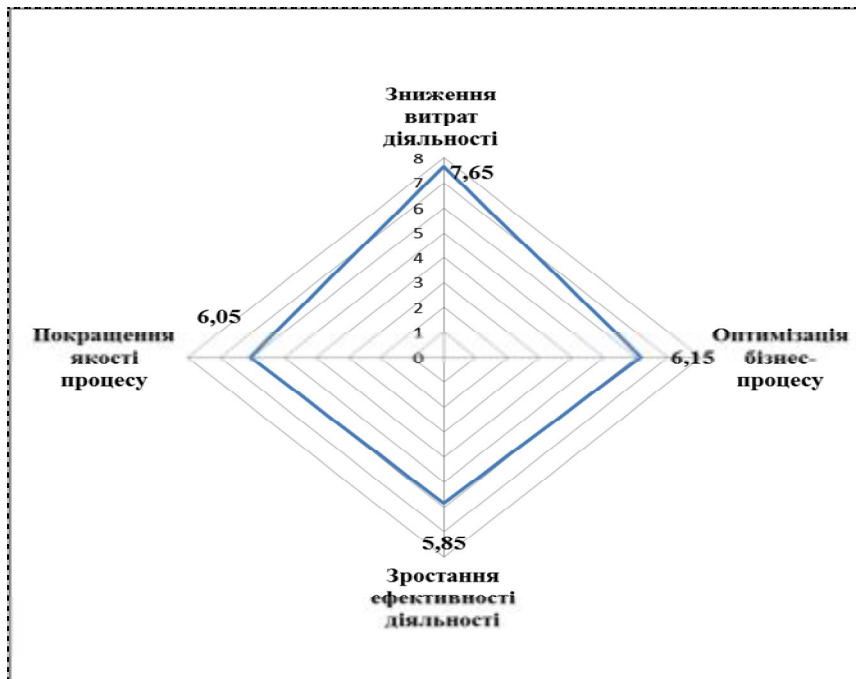

Рис. 2. Рангові характеристики ефективності послуг ІТ-аутсорсингу за даними експертних висновків

Джерело: розрахунки авторів

Найсуттєвішим фактором впливу на ефективність аутсорсингових послуг експертами визнано скорочення витрат виробничого процесу, значний вплив має й фактор оптимізації бізнес-процесів та покращення якості процесу, менше значення експерти надають підвищенню ефективності діяльності.

Висновки. Постіндустріальні зміни обумовлюють виникнення й поширення атипової форми зайнятості, що супроводжується процесами автономізації, віртуалізації й дестандартизації трудових взаємодій. Поглиблена спеціалізація і поділ праці сприяють поширенню мережових взаємодій та нових виробничих відносин, внаслідок появи креативних галузей та сфер діяльності. Інформаційні бізнес-технології стали глобальною тенденцією світового виробництва, вони поєднали наднаціональні структури і об'єднання, електронні операції та мережеві майданчики.

Порівняльний аналіз складових глобальних індексів інноваційного розвитку дозволяє констатувати зниження інноваційності національної економіки, яке обумовлене погіршенням характеристик таких складових, як масштаби й результативність фундаментальних наукових досліджень, концентрація дослідників і науковців, ефективність функціонування системи вищої освіти в країні, патентна активність. Потенціал для підвищення рівня інноваційної динаміки експерти вбачають у зростанні продуктивності виробництва, поширенні частки інноваційних суб'єктів, збільшенні обсягів доданої вартості.

Узагальнення світових тенденцій й врахування національної економічної динаміки дозволяє констатувати, що найбільшим потенціалом для розвитку володіє сфера інформаційно-комунікаційних технологій і відповідних послуг. Галузь стрімко зростає за масштабами надання експортних послуг і формує більш як 20 % їх обсягу, ІТ-ринок розширився більш як у 2 рази і далі прогресує. Разом з тим, макроекономічна оцінка ІТ-аутсорсингу вказує на існуючі втрати фіскальних надходжень внаслідок відсутності нормативного забезпечення даної діяльності.

Глобальні вектори розвитку креативних послуг та індустрій, зростання обсягів ІТ-послуг в національній економіці переконують, що наблизитись до інноваційних трендів розвитку можна за сприяння поширенню аутсорсингових бізнес-технологій та інноваційних форм бізнесу в інформаційно-комунікаційній сфері. Ключовими характеристиками ефективності аутсорсингу ІТ-структур є мінімізація витрат виробничого процесу; оптимізація бізнес-процесів; зростання ефективності діяльності; покращення якості виробничого процесу.

Аналіз тенденцій розвитку інноваційних форм бізнесу в національній економіці доводить, що їх розвитку перешкоджають низькі масштаби і темпи цифровізації у більшості галузей, низька інноваційна активність товаровиробників, інституціональна слабкість регулюючих впливів, тінізація економіки та переважання квазіінновацій. Еволюційні обмеження у становленні інноваційного бізнесу корелюють із технологічним відставанням виробництва, значною тіньовою сферою економіки, перманентними політичними й економічними кризами.

Список використаної літератури

1. Дементьев В.В. Чому Україна не інноваційна держава: інституційний аналіз. *Економічна теорія*. 2011. № 3. С. 5-20.
2. Інноваційна Україна 2020 : національна доповідь ; [за заг. ред. В.М. Гейця та ін.]. К. : НАН України, 2015. 336 с.
3. Мельник О.Г. Формування методологічних підходів у дослідженнях інновацій та інноваційного розвитку. *Актуальні проблеми економіки*. 2011. № 6(120). С. 18-25.
4. Стан науково-інноваційної діяльності в Україні у 2020 році: науково-аналітична записка / Т.В. Писаренко, Т.К. Куранда, Т.К. Кваша та ін. К.: УкрІНТЕІ, 2021. 39 с.
5. Структурні зміни як основа інклюзивного розвитку економіки України: монографія / [Бобух І.М., Кіндзерський Ю.В., Фащевська О.М. та ін.] ; за ред. д.е.н. І.М. Бобух ; НАН України, ДУ «Ін-т екон. та прогнозув. НАН України». К., 2020. 516 с.

6. Федулова Л. Інноваційний розвиток: еволюція поглядів та проблеми сучасного усвідомлення. *Економічна теорія*. 2013. № 2. С. 28-45.
7. Denzau, A., North, D. Shared Mental Models: Ideologies and Institutions? *Kyklos*. 1994. Vol. 47. - № 1. - P. 3-31.
8. Cohen L., Young A. *Multisourcing: moving beyond outsourcing to achieve growth and agility*. Boston: Harvard Business School Publishing, 2005. 288 p.
9. Cullen S., Lacity M., Willcocks L.P. *Outsourcing: All You Need to Know*. San Bernardino: White Plume Publishing, 2014. 518 p.
10. Hodgson G. M. The Approach of Institutional Economics. *Journal of Economic Literature*. 1998. Vol. 36. № 1. P. 166-192.

References

- [1] Dementiev V.V., Vichnevckii, B.P. (2011) Chomu Ukraina ne innovatsiina derzhava: instytutsiinyi analiz [Why Ukraine the not innovative state: institutional analysis]. *Ekonomichna teoria*, vol. 3, pp. 5-20.
- [2] Heyets V.M. (2015) *Innovatsiina Ukraina 2020* [Innovative Ukraine 2020]. NAS of Ukraine, Kyiv. (in Ukrainian)
- [3] Melnik O. (2011) Formuvannia metodolohichnykh pidkhodiv u doslidzhenniakh innovatsii ta innovatsiinoho rozvytku [Formation of methodological approaches in innovation research and innovation]. *Aktualni problemi ekonomyky*, vol. 6, 18-25.
- [4] Pysarenko T., Kuranda K., Kvasha T. (2021) Stan naukovo-innovatsiinoi diialnosti v Ukraini u 2020 rotsi: naukovo-analitychna zapyska [State scientifically innovative to activity in Ukraine in 2020 year: scientifically analytical message]. K. UkrINTEI. (in Ukrainian)
- [5] Bobukh, I.M., Kindzerskyi, Y.V., Fashchevska, O.M. etc. (2020) Strukturni zminy yak osnova inkliuzyvnoho rozvytku ekonomiky Ukrainy [Structural changes as the basis of inclusive development of the economy of Ukraine]. State institution "Institute of Economics and Forecasting of the National Academy of Sciences of Ukraine". Kyiv. (in Ukrainian)
- [6] Fedulova L. (2013) Innovatsiinyi rozvytok: evoliutsiia pohliadiv ta problemy suchasnoho usvidomlennia [Innovative development: the evolution of attitudes and awareness of the problems of modern]. *Ekonomichna teoria*, vol. 2, pp. 28-45.
- [7] Denzau, A., North, D. (1994) Shared Mental Models: Ideologies and Institutions? *Kyklos*, vol. 47, no 1, pp. 3-31.
- [8] Cohen L., Young A. (2005) *Multisourcing: moving beyond outsourcing to achieve growth and agility*. Boston: Harvard Business School Publishing.
- [9] Cullen S., Lacity M., Willcocks L.P. (2014) *Outsourcing: All You Need to Know*. San Bernardino: White Plume Publishing.
- [10] Hodgson, G.M. (1998) The Approach of Institutional Economics. *Journal of Economic Literature*, vol. 36, no 1, pp. 166-192.